

Парацук Л.Г.

*викладач кафедри цивільного права і процесу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету, Україна*

БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ СВОБОДИ В ПРИНЦИПІ СВОБОДИ ДОГОВОРУ

Статтею 3 ЦК України визначено основні засади (принципи) цивільного законодавства, серед яких принцип свободи договору є окремим, і, як доцільно вважають більшість науковців, одним із визначальних принципів у регулюванні

цивільних відносин. Загалом, в принципі свободи договору виявляється суть цивільного права, оскільки вільні особистості, кожна з яких має свою неповторну концепцію життя, мають можливість самоствердження, саморегулювання, власного вибору, усвідомлюючи необхідність самообмеження, взаємоузгодження інтересів для досягнення кінцевої мети.

Договір являє собою цілісне (єдине, узгоджене) волевиявлення, вільне від зовнішніх впливів [1; 128]. Свобода, як цінність для приватної особи, є можливістю вибору рішення, ні з чим не пов'язаних, не залежних від якоїсь зовнішньої сили, в тому числі від державно-політичної [2; 70]. А, оскільки, основною причиною правопорядку є створення та забезпечення свободи та самовизначення індивіда, який повинен володіти свободою дій, незалежно від впливу держави та інших владних структур, йому має бути надана можливість будувати свої взаємовідносини з іншими індивідами на власний розсуд, а також свобода у здійсненні тих цілей, які він вважає правомірними, але при умові, що при цьому не буде ущемлюватися аналогічна свобода інших індивідів [3; 20-21].

В принципі свободи договору свобода багатоаспектна. Наведемо деякі з них. По-перше, для факту укладення договору має значення зовнішня свобода. Вона проявляється у взаємних діях осіб, спрямованих на отримання благ, щодо яких була виявлена заінтересованість. Разом з тим, зовнішня свобода осіб є наслідком їх волі, яка спонукала осіб до певних дій. Воля у договірних відносинах розглядається в двох площинах – як внутрішня та зовнішня воля. Вільне волевиявлення, будучи ознакою договору, вказує на те, що зовнішня воля особи обов'язково має відповідати її внутрішньому бажанню укласти договір. В іншому випадку він може бути визнаний недійсним.

По-друге, для того, щоб укласти договір, сторони на власний розсуд вирішують питання щодо укладення або не укладення договору, що вказує на позитивну і негативну сторони свободи договору. Негативна сторона означає, що ніхто не зобов'язаний укладати договір проти своєї волі, суб'єкт права не може примусити іншого суб'єкта до укладення договору, а позитивна сторона – укладення будь-якого договору з будь-яким партнером, якщо останній погоджується, і вільний вибір виду та умов договору [4; 145].

По-третє, у разі позитивного рішення про укладення договору, сторони можуть здійснювати саморегулювання відносин. Тобто, ініціюючи вступ у договірні відносини, мають право на власний розсуд обрати контрагента, укласти договір, не передбачений актами цивільного законодавства, якщо він відповідає загальним засадам цивільного законодавства, відступити від положень актів цивільного законодавства (крім деяких винятків, наприклад, пряма вказівка в актах законодавства на неможливість відступу від їх положень) та врегулювати відносини на власний розсуд.

Проте, свобода договору передбачає не тільки визначення взаємних прав та обов'язків, а також встановлення самообмежень. Може видатись, що в даному випадку має місце обмеження договірної свободи, але слід погодитись з

думкою С.О. Погрібного, що самообмеження сторони в договорі, зв'язування її самої взятими на себе зобов'язаннями, якраз і є одним із проявів такою особою вільного здійснення на власний розсуд свого права на саморегулювання цивільних відносин [5; 41].

Окрім самообмеження існує і необхідність певного зовнішнього обмеження договорної свободи, яка викликана: необхідністю захисту слабкої сторони, під якою, перш за все, мають на увазі споживачів; необхідність виконання сторонами договору антимонопольних приписів задля забезпечення свободи конкуренції; необхідність захисту суспільних інтересів [6; 20].

Отже, співіснування та взаємодія індивідів у соціальному середовищі передбачає взаємообмін різноманітними благами, для здійснення якого необхідним є вступ у договірні відносини. Принцип свободи договору забезпечує свободу суб'єктів договірних відносин через можливість вільного волевиявлення, вибору укласти або не укласти договір, саморегулювання відносин на власний розсуд.

Література:

1. Ханік-Посполітак Р.Ю. Принципи свободи договору в Європейському праві // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»: Видавничий дім «Києво Могилянська академія», 2006. Т. 53. Юридичні науки. – С. 128-129.
2. Маддісон В.В. Питання філософії приватного права. Монографія. – К.: науково-навчальне об'єднання «Академкомплекс» НДП приватного права і підприємництва, 2003. – 136с.
3. Забоев К.И. Правовые и философские аспекты гражданско-правового договора. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 278с.
4. Завальна Ж. Свобода договору: окремі теоретичні аспекти // Підприємство, господарство і право. – 2007. – № 12 (144). – С. 144-147.
5. Погрібний С.О. Саморегулювання цивільних відносин як суб'єктивне право їх учасників. Проблеми законності: Республіканський міжвідомчий наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2005. – Вип. 71. – 215с.
6. Сібільов М.М. Свобода договору і її межі за Цивільним кодексом України та за Цивільним кодексом Російської Федерації // Проблеми цивільного права та процесу (пам'яті проф. О.А. Пушкіна). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (26 травня 2007р.) / за ред. В.А. Кройтора, Р.Б. Шишки, Є.О. Мічуріна. – Харків, ХНУВС, 2007. – 374с.